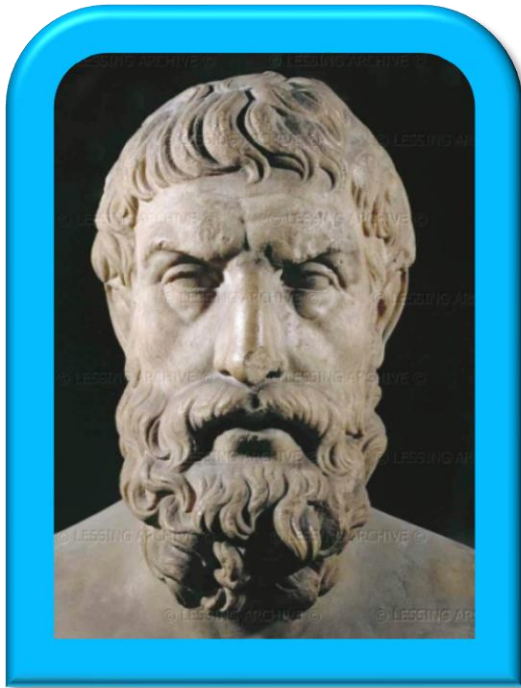


ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1^η



Να ζεις τη ζωή σου όσο πιο αθόρυβα μπορείς

Επίκουρος

Η αντίληψη για τη φιλοσοφία: Η φιλοσοφία και η διαμόρφωση του ανθρώπου

Γ΄ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Θεοδώρα Γιαννακοπούλου

Φιλόλογος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1^ησελ.3-15

Γιατί φιλοσοφεί ο άνθρωπος;

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 2^ησελ.16-26

Η πρακτική και πολιτική διάσταση της φιλοσοφίας

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 3^ησελ.27-37

Η φιλοσοφία ως προϋπόθεση για την ευδαιμονία

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 1^η

ΓΙΑΤΙ ΦΙΛΟΣΟΦΕΙ Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ;

Αριστοτέλης, Μετά τα Φυσικά, Α 2, 98b12-28

Στις πραγματείες του Αριστοτέλη συναντώνται οι όροι:

Πρώτη φιλοσοφία = Ο φιλόσοφος ασχολείται με την ολότητα της ύπαρξης και μελετά τις πρώτες αρχές και αιτίες των όντων > το θέμα είναι το υπαρκτό χωρίς ιδιότητες, η ίδια η ύπαρξη

Θεολογική φιλοσοφία – επιστήμη = αναφέρεται στη γνώση του Θεού

Ο Θεός λειτουργεί ως η απώτατη αιτία των όντων, ταυτίζεται με την πρώτη ουσία

Συμπέρασμα:

η πρώτη φιλοσοφία και η
θεολογική επιστήμη
ΤΑΥΤΙΖΟΝΤΑΙ

1. Πώς συνδέεται η συγκεκριμένη παράγραφος με τις προηγούμενες σκέψεις του Αριστοτέλη;

Ο Αριστοτέλης ξεκινά το βιβλίο Α στο πρώτο κεφάλαιο με τη διαπίστωση ότι όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους ποθούν τη γνώση. Οι άνθρωποι κατακτούν τη γνώση μέσα από τις **αισθήσεις** τους και ιδιαίτερα με τη χρήση της **όρασης**. Η αίσθηση παράγει μνήμη. Πολλές μνήμες του ίδιου πράγματος οδηγούν στη δημιουργία μιας εμπειρίας. Η εμπειρία οδηγεί στην τέχνη και την επιστήμη. Αυτή είναι η σοφία. Η σοφία είναι η γνώση των πρωταρχικών αιτίων και αρχών. Οι έμπειροι γνωρίζουν το «ότι», ενώ οι σοφοί το «διότι». Η φιλοσοφία είναι το τελικό στάδιο αυτής της γνωστικής αναζήτησης. Είναι η θεωρητική γνώση των πρώτων αρχών και αιτίων της πραγματικότητας (= η Πρώτη φιλοσοφία).

Το «γάρ» αιτιολογεί τη φράση που προηγείται: **«Ὅτι δ' οὐ ποιητική η φιλοσοφία, δῆλον καὶ ἐκ τῶν πρώτων φιλοσοφησάντων».**

2. Ποια ήταν η αρχική σημασία του όρου φιλοσοφία και ποια σημασία έχει σήμερα;

Φιλοσοφώ σημαίνει αγαπώ τη σκέψη και τη γνώση. Άρα, φιλοσοφία είναι η αγάπη για τη σοφία και γενικότερα για την πνευματική καλλιέργεια. Στον αρχαίο κόσμο η φιλοσοφία αποτελούσε σύμπλεγμα δραστηριοτήτων που ξεκινούσε από μυθικές αφηγήσεις και ερμηνείες, ποιητικό στοχασμό, γενική σοφία και έφτανε έως την κριτική, τη συστηματική σκέψη και την επιστήμη. Από την αρχαιότητα, όμως, το ρήμα φιλοσοφώ αρχίζει να αποκτά την ειδικότερη σημασία που έχει και σήμερα. Φιλοσοφώ σημαίνει στοχάζομαι, αναζητώ και ερευνώ σε έκταση και βάθος τη φύση των πραγμάτων και την αλήθεια των όντων.

Κατά τον Πλάτωνα η φιλοσοφία είναι η επιδίωξη της γνώσης της αληθινής πραγματικότητας, που είναι ο κόσμος των ιδεών. Ο Αριστοτέλης συνδέει άμεσα τη φιλοσοφική δραστηριότητα με την αναζήτηση της αλήθειας. Η φιλοσοφία είναι η επιστήμη που απαντά σε διάφορα «γιατί». Δεν έχει άλλη χρησιμότητα και καμία άλλη χρηστικότητα.

3. Με ποιον όρο ταυτίζεται η φιλοσοφία από την αρχαιότητα μέχρι τους νεότερους χρόνους;

Η φιλοσοφία ταυτίζεται με την επιστήμη. Βέβαια, σήμερα οι όροι φιλοσοφία και επιστήμη σημαίνουν δύο διακριτές πνευματικές δραστηριότητες. Στην ελληνική αρχαιότητα, όμως, σε γενικές γραμμές ο όρος φιλοσοφία είχε το ίδιο σημασιολογικό περιεχόμενο με τον όρο επιστήμη. Και στον Αριστοτέλη ο όρος φιλοσοφία σημαίνει την επιστημονική γνώση. Η φιλοσοφία αναζητά την αλήθεια, αποσκοπώντας στην καθαρή γνώση και όχι στη χρησιμότητα.

4. Ποια τριμερή κατάταξη της γνώσης προτείνει ο Αριστοτέλης;

Για τον Αριστοτέλη όλες οι γνώσεις είναι σημαντικές και χρήσιμες, αλλά δεν είναι ισότιμες. Προτείνει μία τριμερή κατάταξη των γνώσεων ή των τομέων της επιστημονικής γνώσης («ἐπιστήμαι», «διάνοιαι»):

- ✓ Ποιητική (παραγωγική): Είναι το κατώτερο επίπεδο των γνώσεων. Αποσκοπούν στη δημιουργία και κατασκευή των αγαθών (χρήσιμων και ωραίων πραγμάτων). Εδώ εντάσσεται το σύνολο των τεχνών, από τις πιο ταπεινές έως τις πιο πολύπλοκες, όπως η ιατρική, η αρχιτεκτονική και οι «καλές τέχνες».
- ✓ Πρακτική: Είναι οι γνώσεις που έχουν αντικείμενο την ανθρώπινη συμπεριφορά, δηλαδή η ηθική και η πολιτική θεωρία. Δεν αποσκοπούν στην παραγωγή κάποιου προϊόντος.
- ✓ Θεωρητική: Επιδιώκει την καθαρή γνώση. Στο ανώτερο επίπεδο τοποθετούνται τα μαθηματικά, η φυσική και η πρώτη φιλοσοφία (ή θεολογία). Το διακριτικό γνώρισμα των θεωρητικών επιστημών είναι η αυτονομία τους από κάθε πρακτική εφαρμογή ή πρακτική χρησιμότητα. Μοναδικός τους σκοπός είναι αποκλειστικά η γνώση χωρίς πρακτική σκοπιμότητα.

✓ ΑΡΑ:

ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ:

Ρητορική

Ποιητική

Ιατρική

Κατασκευαστικές τέχνες (ναυπηγική, αρχιτεκτονική, γλυπτική...)

ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ:

Ηθική

Πολιτικά

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ:

Πρώτη Φιλοσοφία (η θεωρητική γνώση των πρώτων αρχών και των πρώτων αιτιών της πραγματικότητας)

Φυσική

Μαθηματικά

5. Ποια είναι η λειτουργία του συνδέσμου γάρ;

Ο γάρ εισάγει αιτιολόγηση στη φράση **«Ὅτι δ' οὐ ποιητική η φιλοσοφία, δῆλον καί ἐκ τῶν πρώτων φιλοσοφησάντων»**.

Ο Αριστοτέλης, για να αποδείξει πως η φιλοσοφία δεν μπορεί να έχει χρηστικό χαρακτήρα, όπως οι τέχνες, φέρνει ένα επιχείρημα: Αυτό που ώθησε τους ανθρώπους να αρχίσουν να φιλοσοφούν ήταν το θαυμάζειν.

6. Γιατί φιλοσοφούν οι άνθρωποι, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη;

Η φιλοσοφία ανάγεται στον θαυμασμό, σε μια πρωτογενή έκπληξη και περιέργεια. Το θαυμάζειν αποτελεί και για τον Πλάτωνα αρχή της φιλοσοφίας.

7. Ποια είναι η ιστορική ματιά του Αριστοτέλη για το πώς οι άνθρωποι άρχισαν να φιλοσοφούν;

Ως πρώτους φιλοσόφους χαρακτηρίζει τους φυσικούς φιλοσόφους, π.χ. τον Θαλή, τον Αναξίμενη, τον Αναξαγόρα, τον Ηράκλειτο. Έχουμε το πρώτο δείγμα γραφής της **ιστορίας της φιλοσοφίας**. Πρώτος αυτός είναι ο ιστορικός της φιλοσοφίας. Αποτυπώνει λογικά την πορεία του ανθρώπου προς τη φιλοσοφία και προβαίνει σε ανάλυση της συνεισφοράς όλων των φιλοσόφων, από τον Θαλή μέχρι και τον Πλάτωνα. Η αναδρομή στο παρελθόν της φιλοσοφικής σκέψης αποτελεί καινοτομία του Αριστοτέλη. Κανείς πριν από αυτόν δεν είχε επιχειρήσει κάτι παρόμοιο. Μάλιστα, μας επηρέασε στον τρόπο με τον οποίο μελετούμε σήμερα τη φιλοσοφία, καθώς τα εισαγωγικά μαθήματα ξεκινούν με τον Θαλή τον Μιλήσιο.

8. Ποια γλωσσικά στοιχεία μαρτυρούν την ιστορική του ματιά;

- ✓ Η χρήση χρονικών προσδιορισμών (καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον, ἐξ ἀρχῆς, εἴτα)
- ✓ Η διπλή χρήση του ρήματος ἄρχομαι. (ἤρξαντο, ἤρξατο), για να αναφερθεί στις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης
- ✓ Ο όρος συμβεβηκός, με τον οποίο αναφέρεται στο ιστορικό συμβάν
- ✓ Η ευρεία χρήση ιστορικών χρόνων (ἐφιλοσόφησαν, ἐδίωκον, ἤρξατο)

9. καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον: Να σχολιάσετε τη φράση.

Με το επίρρημα *νῦν* δηλώνει ότι ανά πάσα στιγμή - και στην εποχή του - η έκπληξη και η περιέργεια για τον κόσμο που περιβάλλει τον άνθρωπο είναι η αφετηρία, για να αρχίσει να φιλοσοφεί. Με την αιτιατική του χρόνου *τὸ πρῶτον* γίνεται αναφορά στην έναρξη της φιλοσοφικής δραστηριότητας στο παρελθόν. Οι πρώτοι φιλόσοφοι εμφανίστηκαν στο παρελθόν, γιατί ένιωσαν έκπληξη και περιέργεια για τη δομή και τη μορφή του κόσμου.

10. Ποια είναι η αφετηρία της φιλοσοφικής δραστηριότητας;

Η αρχική αιτία που οδήγησε τους ανθρώπους στις φιλοσοφικές αναζητήσεις ήταν η έκπληξη και ο θαυμασμός τους για τα θαυμαστά φαινόμενα της φύσης. Ένιωθαν αμηχανία, γιατί δεν μπορούσαν να τα εξηγήσουν και περιέργεια να γνωρίσουν τα αίτια και τις αρχές που τα διέπουν.

11. Ποια φαινόμενα έγιναν η αφετηρία για τη φιλοσοφική σκέψη;

Ο Αριστοτέλης δίνει κλιμακωτά παραδείγματα φαινομένων που τα θεώρησαν άξια θαυμασμού. Αρχικά, οι άνθρωποι ασχολήθηκαν με τα παράξενα της ζωής («τα πρόχειρα»), π.χ. γιατί το κεχριμπάρι έχει ελκτικές ιδιότητες, γιατί ο μαγνήτης έλκει σιδερένια αντικείμενα, τι είναι το ουράνιο τόξο, οι αστραπές, οι βροντές, οι κεραυνοί. Στη συνέχεια ασχολήθηκαν με πιο σημαντικά παράξενα φαινόμενα, π.χ. τις φάσεις της σελήνης, την ανατολή και τη δύση του ήλιου, τα ηλιοστάσια, τη δημιουργία του σύμπαντος, τη δομή και τη μορφή του. Ο άνθρωπος ανακαλύπτει τη φύση και ανοίγει το πεδίο για τη δεύτερη φάση των αποριών του. Πιστεύει ότι τα φυσικά φαινόμενα έχουν φυσικά αίτια, τα οποία αναζητά με τον νου και τα ερμηνεύει ορθολογικά.

12. Πώς αντιλαμβάνεστε τη φράση ότι το θαυμάζειν οδηγεί στη φιλοσοφική απορία;

Η έκπληξη, ο θαυμασμός και η περιέργεια που νιώθουν οι άνθρωποι πηγάζουν από μία θετική στάση απέναντι στον κόσμο και από τη διάθεσή τους να τον γνωρίσουν σε βάθος. Ωστόσο, **η έκπληξη και ο θαυμασμός εμπεριέχουν και ένα αρνητικό στοιχείο.** Συνειδητοποιούν οι άνθρωποι την άγνοιά τους. Αυτό το γεγονός τους οδηγεί στην αμφιβολία, η οποία ωθεί τη φιλοσοφική σκέψη στη γνώση. Η συνειδητοποίηση της άγνοιας για τον κόσμο της καθημερινής εμπειρίας γίνεται αφετηρία της φιλοσοφικής σκέψης. Αρχίζουν να θέτουν φιλοσοφικά ερωτήματα από τη στιγμή που σταματούν να θεωρούν τον κόσμο της καθημερινής εμπειρίας αυτονόητο. Για παράδειγμα, θεωρούν αυτονόητο ότι κάθε πρωί ο ήλιος θα ανατείλει. Από τη στιγμή όμως που θα αναρωτηθούν γιατί ανατέλλει ο ήλιος το πρωί και αν είναι αναγκαίο αυτό να γίνεται καθημερινά, τότε αρχίζουν να φιλοσοφούν. Παρόμοια, από τη νηπιακή τους ηλικία έχουν μάθει να θεωρούν αυτονόητο ότι υπάρχουν Θεοί στους οποίους πρέπει να δείχνουν σεβασμό και να ζουν σύμφωνα με τους κανόνες που οι Θεοί έχουν θέσει. Όταν αρχίζουν να θέτουν ερωτήματα για την ύπαρξή τους και τους κανόνες τους, τότε φιλοσοφούν.

13.Τι σημαίνει το ρήμα απορώ;

Απορώ σημαίνει βρίσκομαι σε αδιέξοδο και αμηχανία, αδυνατώ να καταλάβω και να εξηγήσω κάτι, διατυπώνω απορία, ρωτώ να μάθω κάτι. Ο Αριστοτέλης παρομοιάζει τη διάνοια που απορεί με διάνοια δεμένη που επιδιώκει να λυθεί. Αυτή η παρομοίωσή του μάς θυμίζει την πλατωνική αλληγορία του σπηλαίου. Η απορία, επομένως, αποτελεί αφετηρία φιλοσοφικής αναζήτησης.

14.Πώς χρησιμοποίησε ο Πλάτωνας τον μύθο;

Μύθος είναι κάθε αφήγηση που έχει ποιητικό χαρακτήρα, είτε προέρχεται από την παράδοση είτε πρόκειται για κατασκευή κάποιου διανοητή. Ωστόσο, **ο μύθος δεν μπορεί να οδηγήσει με ακρίβεια στη φιλοσοφική επιστημονική γνώση. Δεν αποτελεί αποδεικτικό μέσο.**

Ο Πλάτωνας χρησιμοποίησε τον μύθο, για να συμπληρώσει μια αυστηρή φιλοσοφική απόδειξη, για να οδηγηθεί ο άνθρωπος στη γνώση. Με τη φαντασία, την αφήγηση και τη συμβολική γλώσσα **συμπληρώνει τη λογική σκέψη και τη φιλοσοφική επιχειρηματολογία. Ενέχει τον λόγο και αξιοποιείται επικουρικά.**

Για παράδειγμα, με τον μύθο του σπηλαίου καταλαβαίνουμε τη θεωρία του Πλάτωνα για τον κόσμο των Ιδεών και την έννοια του Αγαθού.

15.Ποιο είναι το παρενθετικό επιχείρημα για τη σχέση του μύθου με τη φιλοσοφία;

Οι φιλόμυθοι είναι κατά κάποιον τρόπο φιλόσοφοι. Ο συνδετικός κρίκος ανάμεσά τους είναι τα φαινόμενα που προκαλούν θαυμασμό. Ο Αριστοτέλης στο σημείο αυτό εκτός από τους αρχαίους μυθογράφους έχει στο νου του και τον Πλάτωνα, ο οποίος αξιοποιούσε συχνά τον μύθο. Επίσης, ο μύθος ήταν μία από τις σοφιστικές μεθόδους. Ο μύθος και η φιλοσοφία είναι τρόποι διαφυγής του ανθρώπου από την άγνοια. Ο Αριστοτέλης υπαινίσσεται τη μετάβαση από τη μυθική στην ορθολογική σκέψη και αναγνωρίζει την προσφορά της πρώτης στην κατάκτηση της γνώσης.

16.Να παρουσιάσετε την τυπική δομή του συλλογισμού που αναφέρεται στον μύθο και τη φιλοσοφία.

Η τυπική δομή του συλλογισμού

Προκείμενη 1^η: Ο μύθος συντίθεται από γεγονότα άξια θαυμασμού

Προκείμενη 2^η: Οι άνθρωποι άρχισαν για πρώτη φορά να φιλοσοφούν από περιέργεια και θαυμασμό

Συμπέρασμα: Όποιος αγαπά τους μύθους είναι κατά κάποιον τρόπο και φιλόσοφος

Οι μύθοι περιέχουν αφηγήσεις γεγονότων και φαινομένων που προκαλούν θαυμασμό, καθώς είναι αξιοπερίεργα και δυσσερμήνευτα. Ο θαυμασμός προκαλεί συνειδητοποίηση της άγνοιας. Η συνειδητοποίηση της άγνοιας δημιουργεί την ανάγκη για γνώση, δηλαδή για την απάντηση στα μεγάλα ερωτήματα για τον Θεό, τον κόσμο και τον άνθρωπο. Με αυτά τα ερωτήματα ασχολείται η φιλοσοφία, αν και ο μύθος αποτελεί έναν διαφορετικό τρόπο σκέψης από τη φιλοσοφία. Επομένως, ο φιλόμυθος είναι κατά μία έννοια φιλόσοφος.

17.Πώς συνδέεται το παρενθετικό αυτό επιχείρημα με το υπόλοιπο απόσπασμα;

Η ιδέα που τα συνδέει είναι πως τόσο η φιλοσοφία όσο και ο μύθος αποτελούν τρόπους διαφυγής του ανθρώπου από την άγνοια. Αυτό φαίνεται από την επανάληψη *ἄγνοεῖν – ἄγνοιαν*, καθώς η πρώτη λέξη βρίσκεται αμέσως πριν από την παρένθεση και η δεύτερη αμέσως μετά. Το πέρασμα, από τον μύθο στον λόγο, το οποίο γνωρίζει ο Αριστοτέλης, χαρακτηρίζει την πορεία του αρχαίου ελληνικού στοχασμού, χωρίς να απαξιωθεί ποτέ εντελώς ο μύθος στην αρχαία Ελλάδα. Από το έπος είναι γνωστό ότι οι αρχαίοι Έλληνες πέρασαν στην τραγωδία, την ιστοριογραφία και τη φιλοσοφία.

18.Τι σημαίνει τὸ ἐπίστασθαι;

Το ρήμα *ἐπίσταμαι* σημαίνει γνωρίζω καλά. Η επιστήμη είναι η ακριβής γνώση. Υπερβαίνει την απλή εμπειρική μάθηση αλλά και τη γνώση μιας τέχνης. Είναι το σύνολο τεκμηριωμένων γνώσεων σε συγκεκριμένο και διακριτό τομέα του επιστητού. Άρα, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, συνδέεται με τη λογική λειτουργία του ανθρώπου.

19.Ποιο είναι το υποθετικό επιχείρημα που χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης;

Αυτό που ώθησε τους ανθρώπους να ασχοληθούν με τις φιλοσοφικές αναζητήσεις ήταν για να ξεφύγουν από την άγνοια. Είχαν εξασφαλίσει το ζην. Άρα, επιδίωξαν τη βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για χάρη της ίδιας της γνώσης και όχι για να εξυπηρετήσουν κάποια πρακτική σκοπιμότητα. Το «τέλος» της φιλοσοφίας εντοπίζεται στον εαυτό της. *Η φιλοσοφική δραστηριότητα αναζητά την αλήθεια, αποσκοπώντας στην καθαρή γνώση και όχι στη χρησιμότητα.*

20. Γιατί χρησιμοποιούνται τα έναρθρα απαρέμματα στη θέση των αφηρημένων εννοιών;

τὸ θαυμάζειν, τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν, τὸ εἰδέναι , τὸ ἐπίστασθαι
Με αυτά δίνεται έμφαση:

- ✓ Στον ενεργητικό προσωπικό χαρακτήρα της φιλοσοφικής δραστηριότητας (τα απαρέμματα έχουν ρηματικό χαρακτήρα)
- ✓ Στην ιστορικότητα της φιλοσοφίας, αφού η φιλοσοφική γνώση παρουσιάζεται ως μια αλυσίδα γεγονότων που ξεκινούν από την έκπληξη και τον θαυμασμό και κορυφώνονται στην ακριβή γνώση της πραγματικότητας.

21. Ποια είναι η απόδειξη που χρησιμοποιείται για το επιχείρημα με την υποθετική μορφή;

εἴπερ διὰ τὸ φεύγειν τὴν ἄγνοιαν ἐφιλοσόφησαν, φανερόν ὅτι διὰ τὸ εἰδέναι τὸ ἐπίστασθαι ἐδίωκον καὶ οὐ χρήσεώς τινος ἔνεκεν

Χρησιμοποιεί ως απόδειξη ένα γεγονός, στο οποίο τον οδήγησε η **εμπειρική παρατήρηση**: οι άνθρωποι φιλοσόφησαν όταν είχαν ξεπεράσει τα βιοτικά τους προβλήματα και εξασφάλισαν ελεύθερο χρόνο, τον οποίο διέθεταν για τη χαλάρωση και την απόλαυσή τους. Η μεγάλη πρόοδος της ανθρωπότητας ήρθε, όταν κάποιοι είχαν τον ελεύθερο χρόνο να αφοσιωθούν στη γνώση για τη γνώση και ανέπτυξαν τα μαθηματικά και τη φιλοσοφία. Δε συνδέει τη φιλοσοφία με τη ραστώνη. Διαβλέπει ότι η δραστηριότητα του φιλοσόφου υπερβαίνει τις πιεστικές απαιτήσεις της καθημερινότητας, προϋποθέτει χρόνο και ελευθερία, καθώς και απομάκρυνση από τις άλλες τέχνες. Η ραστώνη γίνεται έγκυρο σημάδι της φιλοσοφίας. Ο Αριστοτέλης καταλήγει επαγωγικά στο συμπέρασμα αυτό, αφού δηλαδή εξέτασε ποιοι και κάτω από ποιες συνθήκες άρχισαν να ασχολούνται με τη θεωρητική σκέψη και ποιοι το έκαναν τόσο στο παρελθόν όσο και στην εποχή του.

22. Τι σημαίνει ο όρος φρόνησις και ο όρος συμβεβηκός;

Η **φρόνηση** είναι ισοδύναμη νοηματικά με τους όρους **σοφία** και **επιστήμη**. Στα Ηθικά Νικομάχεια έχει τη σημασία μιας συγκεκριμένης διανοητικής αρετής, που επιτρέπει στον άνθρωπο να κάνει σωστές ηθικές επιλογές σε πρακτικά ζητήματα της καθημερινής ζωής.

Ο όρος **συμβεβηκός** είναι συνώνυμος της έννοιας συμβάν, ιστορικό γεγονός. Στην αριστοτελική φιλοσοφία είναι:

- η δευτερεύουσα ιδιότητα ενός πράγματος, της οποίας η μεταβολή δεν επηρεάζει την ύπαρξή του. Για παράδειγμα η αλλαγή στο χρώμα ενός τραπεζιού δε μεταβάλλει το γεγονός πως αποτελεί τραπέζι.
- Επίσης, ο όρος σημαίνει κατά τύχη, από σύμπτωση, όχι κατ' ανάγκη. Για παράδειγμα ο άνθρωπος που κάθεται πάνω στο κατάστρωμα ενός πλοίου που ταξιδεύει, κινείται κατά συμβεβηκός, αφού η κίνησή του δεν οφείλεται σε ενέργεια που κάνει ο ίδιος.

23. Πώς συνδέεται η φιλοσοφία με την ελευθερία;

Αφενός η φιλοσοφία δε συνδέεται με οποιαδήποτε πρακτική χρησιμότητα και αφετέρου μόνο ένα ελεύθερο πνεύμα μπορεί να φιλοσοφήσει αληθινά. Άλλωστε, ο φιλοσοφικός λόγος καλλιεργήθηκε σε ελληνικές πόλεις που είχαν κατοχυρώσει την ελευθερία τους. Μόνο σε συνθήκες ελευθερίας μπορεί να φιλοσοφήσει ο άνθρωπος αληθινά, όπως στη δημοκρατική Αθήνα.

24. Ποια αναλογία χρησιμοποιεί ο Αριστοτέλης, για να κάνει πιο παραστατικό το συμπέρασμά του;

Όπως χαρακτηρίζουμε ελεύθερο τον άνθρωπο που είναι αυτόνομος και δεν υποτάσσει τη δραστηριότητά του στην υπηρεσία κάποιου άλλου, όπως οι δούλοι, έτσι και η φιλοσοφία αποσκοπεί στη βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για χάρη της ίδιας της γνώσης και όχι για να εξυπηρετήσει κάποια πρακτική σκοπιμότητα.

25. Να σχολιάσετε τους ρηματικούς τύπους *εδίδωκον, ζητεῖσθαι, ζητοῦμεν* ως προς τη χρήση των χρόνων και των γραμματικών προσώπων.

Οι άνθρωποι *επιδίδωκαν* (*εδίδωκον*) τη βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για χάρη της ίδιας της γνώσης και όχι για να εξυπηρετήσουν κάποια πρακτική σκοπιμότητα. Αυτό συνέβη, *ἤρξατο ζητεῖσθαι*, μόνο όταν είχαν ξεπεράσει τα βιοτικά τους προβλήματα. Σε αυτές τις σκέψεις διακρίνεται η ιστορική ματιά του Αριστοτέλη στο πώς άρχισαν οι άνθρωποι να φιλοσοφούν. Αναφέρεται στο ιστορικό παρελθόν (διαχρονία), τοποθετώντας τα ρήματα σε ιστορικό χρόνο και στο γ' ενικό πρόσωπο. Με τον τύπο *ζητοῦμεν*, που βρίσκεται σε ενεστώτα, επανέρχεται στο παρόν και διατυπώνει πως μόνο ένα ελεύθερο πνεύμα μπορεί να φιλοσοφήσει αληθινά. Με το α' πληθυντικό πρόσωπο εντάσσει τον εαυτό του στη χορεία των φιλοσόφων, των ανθρώπων που στοχάζονται ελεύθεροι. Με την επιλογή των συγκεκριμένων ρημάτων ο Αριστοτέλης *υποδηλώνει τον πιεστικό χαρακτήρα των φιλοσοφικών αποριών* και την επιτακτική ροπή στο φιλοσοφείν. Μπορεί να μην ικανοποιεί καμιά εξωτερική χρεία και ανάγκη, αλλά αποτελεί πανανθρώπινο ψυχικό ζητούμενο.

26. Πώς φαίνεται ότι ο Αριστοτέλης συνδυάζει τα χαρακτηριστικά του θετικού επιστήμονα και του θεωρητικού φιλοσόφου;

Ο Αριστοτέλης με βάση τις ενδείξεις που έχει, διατυπώνει μία **υπόθεση**. Στη συνέχεια υποβάλλει σε λογικό έλεγχο την υπόθεση αυτή, αναζητώντας περαιτέρω στοιχεία από την πραγματικότητα, προκειμένου να διαπιστώσει αν αυτή επιβεβαιώνεται ή διαψεύδεται από αυτή. Έτσι εργάζεται ένας **θετικός επιστήμονας**. Αρχικά, διατυπώνει ένα επιχείρημα με υποθετική μορφή (Δες υπόθεση και απόδοση). Με βάση την εμπειρική παρατήρηση πολλών σχετικών περιπτώσεων καταλήγει επαγωγικά σε διαπίστωση που επιβεβαιώνει το προηγούμενο συμπέρασμά του. Δηλαδή ότι η θεωρητική σκέψη αναπτύχθηκε μόνο από ανθρώπους που είχαν επιλύσει τα βιοτικά τους προβλήματα και είχαν ελεύθερο χρόνο. Τέλος, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι αναζητούν οι άνθρωποι τη βαθύτερη γνώση της πραγματικότητας για την ίδια τη γνώση και όχι για να εξυπηρετήσουν κάποια πρακτική σκοπιμότητα.

Συγχρόνως, **εξετάζει ποιο είναι το βαθύτερο κίνητρο** που κάνει τους ανθρώπους να φιλοσοφούν, ερώτημα που εξετάζει η φιλοσοφία. Μάλιστα, το εξετάζει με ιστορική ματιά, με αποτέλεσμα να θεωρείται ο πρώτος ιστορικός της φιλοσοφίας.

Επομένως:

Η πρόθεση του Αριστοτέλη είναι να περιγράψει την ιστορική πορεία της φιλοσοφίας. Χρησιμοποιεί δύο αγαπημένες του μεθόδους, τα παραδείγματα και την αναλογία.

Περίοδος 1^η : η φιλοσοφία ανάγεται στην περιέργεια και τον θαυμασμό

Περίοδος 2^η : η φιλοσοφία είναι θεραπεία της άγνοιας

Περίοδος 3^η : η φιλοσοφία γεννήθηκε αφότου οι άνθρωποι ξεπέρασαν τα βιοτικά τους προβλήματα εξασφάλισαν χρόνο

Περίοδος 4^η : η φιλοσοφία είναι η μόνη ελεύθερη επιστήμη, γιατί δεν υπηρετεί καμιά χρηστικότητα και ανάγκη

Αριστοτέλης, Προτρεπτικός προς Θεμίσωνα, απόσπασμα 8-9

1. Σε ποιον απευθύνεται και σε ποιον απαντά ο Αριστοτέλης με τον λόγο αυτόν;

Φαινομενικά ο Αριστοτέλης απευθύνεται στον νεαρό ηγεμόνα της Κύπρου **Θεμίσωνα** και τον παροτρύνει να επιδοθεί στη φιλοσοφία. Όμως, στην πραγματικότητα το έργο του είναι ένα **μήνυμα προς τους νέους** να ασχοληθούν με τη φιλοσοφία. Τον λόγο αυτόν τον έγραψε όταν δίδασκε στην Ακαδημία του Πλάτωνα. Με αυτόν απαντούσε στον λόγο Περί αντιδόσεως του Ισοκράτη.

Ο Ισοκράτης προβάλλει ένα διαφορετικό εκπαιδευτικό πρότυπο. Σύμφωνα με αυτό, η **φιλοσοφία** ταυτίζεται με την **παιδεία** που αποβλέπει:

- στη ρητορική ικανότητα και
- στις πρακτικές δεξιότητες που είναι ωφέλιμες τόσο για τον ιδιωτικό βίο του πολίτη όσο και για τη συμμετοχή του στον πολιτικό στίβο.

Η φιλοσοφία, σύμφωνα με τον ρήτορα, δεν είναι η μελέτη της φύσης (προσωκρατικοί) ούτε απαιτεί βαθιά γνώση των μαθηματικών (Πλάτωνας). Αντιθέτως, ο Αριστοτέλης προβάλλει την αξία της φιλοσοφίας για μία ευτυχισμένη ζωή.

2. Η θέση του φιλοσόφου είναι ότι πρέπει οι άνθρωποι να ασχολούνται με τη φιλοσοφία. Ποια είναι τα επιχειρήματά του;

Εντοπίζουμε δύο μείζονα επιχειρήματα, ένα ανά παράγραφο

1^η παράγραφος

Ο άνθρωπος από τη φύση του διαθέτει μέσα – όργανα, το σώμα και τα μέλη του, με τα οποία εκτελεί κάθε δραστηριότητά του. Η χρήση των σωματικών μέσων απαιτεί ολοκληρωμένη γνώση (επιστήμη), ώστε να αποφευχθούν πιθανοί κίνδυνοι. Η φιλοσοφία επιζητεί αυτή τη γνώση. Γι' αυτό πρέπει να ασχολείται με τη φιλοσοφία. *Η ενασχόληση με τη φιλοσοφία καθιστά τον άνθρωπο ικανό να ελέγχει και να κατευθύνει το σώμα του και τις αντίστοιχες δραστηριότητές του με τον σωστό τρόπο*, αποφεύγοντας τους πιθανούς κινδύνους που θα προκαλούσε η λανθασμένη χρήση τους. Έτσι, θα αποκομίσει διπλό όφελος:

- ✓ Στην δημόσια ζωή θα ενεργεί ως πολίτης με τον ορθό τρόπο (ὀρθῶς πολιτεύεσθαι).
- ✓ Στην ιδιωτική ζωή θα ενεργεί με τρόπο ωφέλιμο (ὠφελίμως).

2^η παράγραφος

Εδώ παρατίθενται διαφορετικά πεδία γνώσεων (ἐπιστήμαι). Το καθένα έχει διαφορετική στόχευση. Αν ο άνθρωπος θέλει να συγκλίνουν όλα αυτά στην επίτευξη ενός κεντρικού στόχου (κυρίως αγαθού), οφείλει να υποτάξει όλες τις επιμέρους γνώσεις σε μια κεντρική καθοδήγηση. Η φιλοσοφία ασκεί την κεντρική καθοδήγηση πάνω στις επιμέρους επιστήμες. Διότι διαθέτει τον ορθό λόγο και τη διαυγή θέαση του όλου της. (βλ. ερ. 9)

Ποια βασική **πλατωνική αρχή** διατρέχει και τις δύο παραγράφους; Ο λόγος κατευθύνει τις πράξεις του ανθρώπου. Πρόκειται για την εμπιστοσύνη στην ανθρώπινη λογική, η οποία χαρακτηρίζει την αρχαία ελληνική σκέψη.

Επομένως:

Στην 1^η παράγραφο ο άνθρωπος καλείται να ελέγξει το σώμα του και τις δραστηριότητές του.

Στη 2^η παράγραφο καλείται να κατευθύνει το πνεύμα του, τις επιμέρους γνώσεις που θα αξιοποιηθούν στις ποικίλες πρακτικές ενέργειές του.

Άρα, η φιλοσοφία λειτουργεί ενοποιητικά για τον άνθρωπο.

3. Ποια στάση οφείλει να έχει ο άνθρωπος στη γνώση, όπως αυτή φαίνεται στη δεύτερη παράγραφο;

Ο Αριστοτέλης εστιάζει στον ίδιο τον άνθρωπο, τονίζοντας ότι αυτός είναι υπεύθυνος για τη στάση ζωής που πρέπει να τηρεί. Με την **κλιμάκωση** περιγράφει αυτή την ιδανική στάση:

- ✓ Πρέπει να **επιζητά (ὀρέγεσθαι)** εκείνη τη γνώση με την οποία θα κάνει καλή χρήση όλων των οργάνων που διαθέτει από τη φύση του.
- ✓ Πρέπει να **προβαίνει στις ενέργειες** με τις οποίες θα **αποκτήσει** αυτή τη γνώση (**κτᾶσθαι**).
- ✓ Πρέπει να **χρησιμοποιεί** τη γνώση που απέκτησε με τον κατάλληλο τρόπο (**προσηκόντως χρῆσθαι**).

Και αυτό, διότι συμβαίνει πολλές φορές ο άνθρωπος να γνωρίζει το σωστό, αλλά να μη θέλει ή να μην μπορεί να το εφαρμόσει (ακρασία / ακρατής).

4. Τι είναι η ακρασία; Συμφωνούν ο Πλάτωνας με τον Αριστοτέλη;

Συχνά ο άνθρωπος γνωρίζει το σωστό, αλλά δε θέλει ή δεν μπορεί να το πράξει. Για παράδειγμα, ξέρει ότι η λαιμαργία βλάπτει τον οργανισμό του, αλλά δεν μπορεί να συγκρατηθεί. Το ίδιο ισχύει και με το κάπνισμα (παράδειγμα της εποχής μας). Τη στάση αυτή, το να πράττει κάποιος το κακό, μολονότι γνωρίζει ότι είναι κακό, την ονομάζει ο φιλόσοφος ακρασία.

Ο Πλάτωνας και ο Σωκράτης διαφωνούν. Κάποιος κάνει το κακό, επειδή δεν γνωρίζει ότι αυτό που κάνει είναι κακό. Κανένας δεν είναι κακός με τη θέλησή του (ουδείς εκών κακός). Η άγνοια παρασύρει κάποιον να ενεργήσει με τρόπο που δεν είναι σωστός και, άρα, να αποβεί επιζήμιος για τον ίδιο και τους άλλους.

5. Τι σημαίνουν οι όροι βίος και πολιτεύομαι (φάκελος υλικού);

Βίος: Η λέξη δεν είναι πάντα ταυτόσημη με τη ζωή. Με τον όρο «βίος» δίνεται έμφαση στον **τρόπο ζωής**. Η ζωή αποτελεί για τον άνθρωπο ένα υπαρκτικό δεδομένο αλλά ο βίος του υπόκειται σε διερώτηση, διαμόρφωση και επιλογή. Η ζωή είναι μία, αλλά οι επιλέξιμοι βίοι είναι πολλοί. Ο ανθρώπινος βίος γίνεται αντικείμενο της φιλοσοφίας. Η φιλοσοφία είναι η τέχνη του βίου.

Πολιτεύομαι: Πολιτεία είναι ο **τρόπος ζωής μέσα στην πόλη**. Το ρήμα σημαίνει τη σχέση του ελεύθερου πολίτη με την κοινωνία στην οποία ζει, τον τρόπο που εντάσσεται στη δημόσια ζωή.

6. Τελικά η φιλοσοφία έχει χρηστικότητα;

Ο Αριστοτέλης στην πρώτη ενότητα τόνισε ότι η φιλοσοφία δεν έχει καμία χρηστικότητα. Στην πραγματικότητα, όμως, είναι απολύτως χρήσιμη και ωφέλιμη για τον άνθρωπο, αφού αφορά σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα και σε κάθε έκφραση της ζωής του. Γι' αυτό πρέπει να φιλοσοφεί (φιλοσοφητέον).

7. Ποια είναι η δομή του 1^{ου} συλλογισμού;

Προκείμενη 1^η: Το σώμα μας και όσα σχετίζονται με αυτό είναι όργανα.

Προκείμενη 2^η: Όλα τα όργανα μπορεί ο άνθρωπος να τα χρησιμοποιήσει με ορθό και ωφέλιμο τρόπο ή με επιζήμιο για τον ίδιο και τους άλλους.

Προκείμενη 3^η: Η φιλοσοφία είναι η μόνη γνώση (επιστήμη) που μπορεί να διδάξει στον άνθρωπο τον καλό και ωφέλιμο τρόπο χρήσης των διαφόρων οργάνων.

Συμπέρασμα: πρέπει να φιλοσοφούμε

8. Ποια είναι η σχέση της τέχνης με την επιστήμη;

Ο Αριστοτέλης επιχείρησε την τριμερή διάκριση των επιστημών. Συμπεριλαμβάνει την τέχνη στην επιστήμη, γιατί η **τέχνη συγκροτείται από γνώσεις που υπερβαίνουν την απλή εμπειρία**, αφού έχουν προκύψει από γενίκευση της εμπειρίας. Άρα, αυτός που κατέχει μία τέχνη είναι σοφότερος από κάποιον που κατέχει απλώς μια εμπειρική γνώση, μολονότι συχνά ο τελευταίος είναι πιο ικανός σε μια πρακτική δραστηριότητα. Πάντως, ενώ ο Αριστοτέλης συμπεριλαμβάνει την τέχνη στην επιστήμη, συνήθως τη διακρίνει την τέχνη από τις άλλες επιστήμες, για να τονίσει τον μη χρηστικό χαρακτήρα της φιλοσοφίας – επιστήμης.

Εμπειρική γνώση > τέχνη > επιστήμες

9. Ποιο είναι το επιχείρημα της 2^{ης} παραγράφου;

Το επιχείρημα ξεκινά με τη διαπίστωση πως το καθένα από τα πεδία των γνώσεων έχει διαφορετική στόχευση.

- Άλλα πεδία γνώσεων μάς προσφέρουν όσα είναι ωφέλιμα στη ζωή μας (βοηθητικές γνώσεις – αἱ ὑπηρετοῦσαι). Σε αυτές ανήκουν οι τέχνες.
- Άλλα πεδία μάς δείχνουν τον τρόπο χρήσης των ωφέλιμων αυτών γνώσεων. Αυτές ονομάζονται καθοδηγητικές – αἱ ἐπιτάττουσαι. Εδώ ανήκει η πολιτική φιλοσοφία. Αυτές χαρακτηρίζονται ηγεμονικότερες, γιατί αυτές αποσκοπούν στο **κατεξοχήν αγαθό**. Είναι ανώτερες από τις άλλες και έχουν τον ρόλο να τις καθοδηγούν.

10. Ποιες αντιθέσεις εντοπίζονται στο 2^ο επιχείρημα;

Εντοπίζονται δύο αντιθέσεις:

- αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι – αἱ χρώμεναι ταύταις
- αἱ ὑπηρετοῦσαι – αἱ ἐπιτάττουσαι

ΑΡΑ: Ο Αριστοτέλης θεωρεί πως ο άνθρωπος οφείλει να υποτάξει τις επιμέρους γνώσεις σε μία κεντρική καθοδήγηση, προκειμένου να συγκλίνουν όλες στην επίτευξη ενός κεντρικού στόχου, το κυρίως ον αγαθόν. Η φιλοσοφία μόνο μπορεί να ασκήσει αυτή την καθοδήγηση πάνω στις επιμέρους επιστήμες.

11. Ποιος είναι ο υποθετικός συλλογισμός της δεύτερης παραγράφου; Ποια είναι η δομή του;

Προκείμενη 1^η: Η ακριβής γνώση (επιστήμη), που έχει την ικανότητα της ορθής κρίσης, χρησιμοποιεί τη λογική και θεάται συνολικά το αγαθό, χρησιμοποιεί όλες τις άλλες γνώσεις και τις κατευθύνει σύμφωνα με τη φύση τους.

Προκείμενη 2^η: Η φιλοσοφία είναι η επιστήμη που διαθέτει αυτά τα χαρακτηριστικά.

Συμπέρασμα: Πρέπει να φιλοσοφούμε με κάθε τρόπο (φιλοσοφητέον: συμπέρασμα με δεοντολογικό χαρακτήρα)

12. Γιατί η φιλοσοφία είναι η μόνη κατάλληλη για την καθοδήγηση των επιμέρους γνώσεων;

Διότι διαθέτει τρία χαρακτηριστικά, τα οποία ανιχνεύονται στις επιθετικές μετοχές (ἔχουσα, χρωμένη, θεωροῦσα):

- Έχει την ικανότητα της ορθής κρίσης.
- Χρησιμοποιεί τον ορθό λόγο (ορθοκρισία).
- Έχει την ικανότητα της συνολικής θεώρησης του αγαθού. Το συλλαμβάνει ολοκληρωμένα και με ακρίβεια. Το αγαθό στο οποίο αποσκοπεί ο άνθρωπος είναι ο απώτατος σκοπός του ανθρώπινου βίου. Αυτό είναι η ευδαιμονία.

**13. Ποιο είναι το συμπέρασμα του υποθετικού συλλογισμού;
Ποιος είναι ο χαρακτήρας των συλλογισμών;**

Το φιλοσοφητέον είναι το δεοντολογικό συμπέρασμα των δύο συλλογισμών του αποσπάσματος. Συναντάται δύο φορές. Ο δεοντολογικός χαρακτήρας του λόγου τονίζεται, επίσης, με το επίρρημα *δεόντως* και το ρήμα *δεῖ*.

Είναι ανάγκη να ασχολούμαστε με τη φιλοσοφία, γιατί είναι απολύτως χρήσιμη και ωφέλιμη. Αφορά κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα και κάθε έκφραση της ζωής. Με αυτή μπορούμε να καθοδηγούμε όλα τα επιμέρους πεδία γνώσεων, τέχνες και επιστήμες, προκειμένου να πετύχουμε την ευδαιμονία.

Το *ἡμῖν* συνοδεύει και στις δύο περιπτώσεις - στην πρώτη ρητά - το φιλοσοφητέον ως δοτική προσωπική ενεργούντος προσώπου. Δε χρησιμοποιείται το *σοι*, αν και ο λόγος απευθύνεται τυπικά στον Θεμίσωνα. Άρα, απευθύνεται σε όλους τους ανθρώπους διαχρονικά και μάλιστα ο φιλόσοφος εντάσσει και τον εαυτό του σε αυτούς που θεωρούν αναγκαίο να ασχολούνται με τη φιλοσοφία.

14. Πώς αξιολογούνται οι συλλογισμοί του Αριστοτέλη;

Από περιγραφικές προκειμένες - προτάσεις του είναι - καταλήγει ο φιλόσοφος σε δεοντολογικό συμπέρασμα. Η έννοια του «πρέπει» δεν υπάρχει στις προκειμένες, αλλά εμφανίζεται στο συμπέρασμα. Αυτό ονομάστηκε φυσιοκρατική πλάνη. Οι προτάσεις του πρέπει δεν παράγονται με λογική αναγκαιότητα από τις προτάσεις του είναι.

15. Ποιο είναι το κατεξοχήν αγαθόν για τον Αριστοτέλη και με ποιες φράσεις δηλώνεται;

Είναι το αγαθό εκείνο που δεν αποτελεί μέσο για την επίτευξη ενός επόμενου σκοπού, αλλά είναι ο απώτατος σκοπός και η τελική κατάληξη του ανθρώπινου βίου. **Αυτό το αγαθό είναι η ευδαιμονία.** Οι φράσεις του κειμένου είναι το κυρίως ον αγαθόν και το όλον αγαθόν.

16. Πώς διαιρεί ο Αριστοτέλης την ψυχή; Πώς τη συνδέει με τον ηγεμονικό ρόλο της φιλοσοφίας;

Για τον Αριστοτέλη στο κέντρο της ανθρώπινης φύσης είναι η λογική του ικανότητα. Η λογική έχει ηγεμονικό ρόλο στην ψυχή και τη ζωή του ανθρώπου, καθώς κατευθύνει τις πράξεις του. Αρχικά, ο φιλόσοφος μίλησε για τα δύο μέρη της ψυχής:

➤ το λόγον έχον μέρος

➤ το άλογον

Στη συνέχεια η διμερής διαίρεση κατέληξε σε τριμερή. Τελικά, ο Αριστοτέλης διέκρινε:

➤ ένα καθαρά άλογο μέρος της ψυχής

➤ ένα καθαρά λόγον έχον μέρος της

➤ ένα μέρος που μετέχει και του αλόγου και του λόγον έχοντος μέρους.

- Το πρώτο έχει σχέση με τη διατροφή, την αναπαραγωγή και την ανάπτυξη του ανθρώπινου οργανισμού.
- Το δεύτερο, που αφορά το λογικό, σχετίζεται με τις διανοητικές αρετές. Αφορά τις νοητικές και γνωστικές δραστηριότητες, τη λήψη αποφάσεων και τον καθορισμό κοσμοθεωρητικών στάσεων.
- Το τρίτο, το λεγόμενο επιθυμητικό, έχει σχέση με τις αρετές που περιγράφουν τον χαρακτήρα του ανθρώπου, δηλαδή τις ηθικές αρετές. Άρα, τα συναισθήματα του ανθρώπου, που αποτελούν και κίνητρα των πράξεών του, σχετίζονται με το επιθυμητικό. Το λογικό μέρος της ψυχής ελέγχει και καθοδηγεί το επιθυμητικό. Επομένως, οι ψυχικές διεργασίες ελέγχονται λίγο ή πολύ από το λογικό μέρος της ψυχής.

Η φρόνηση, που ανήκει στις διανοητικές αρετές, χαρακτηρίζεται ως επιτακτική. Στον πυρήνα της ανθρώπινης φύσης βρίσκεται ο **ορθός λόγος**. Η φιλοσοφία καθιστά ικανό τον άνθρωπο να έχει ορθοκρισία, να εμπιστεύεται τον ορθό λόγο και να συλλαμβάνει το αγαθόν. Χάρη στη φιλοσοφία μπορεί να υποτάξει όλες τις επιμέρους γνώσεις σε μία κεντρική καθοδήγηση, προκειμένου να συγκλίνουν όλες στην επίτευξη του αγαθού, στην ευδαιμονία.

Φιλοσοφία > ορθοκρισία > το λογικό μέρος καθοδηγεί το επιθυμητικόν > ευδαιμονία

17. Πώς προσδιορίζεται η τελολογική διάσταση της αριστοτελικής διδασκαλίας;

Σε ποια σημεία του κειμένου εντοπίζεται;

Κεντρική έννοια στη φιλοσοφία του Αριστοτέλη είναι η έννοια του τέλους. «Η φύσις ουδέν μάτην ποιεί», αποβλέπει πάντα σε κάποιο σκοπό. Το νόημα και ο χαρακτήρας κάθε πράγματος και κάθε πράξης πρέπει να αναζητηθούν στον σκοπό της ύπαρξής του.

Η τελολογική διάσταση είναι εμφανής στην ενότητα αυτή:

- Οι άνθρωποι είναι από τη φύση εφοδιασμένοι με μέσα – όργανα που έχουν ως σκοπό τη διασφάλιση του βίου τους (προς τον βίον).
- Η φιλοσοφία έχει την ικανότητα της συνολικής θεώρησης του κατεξοχήν αγαθού. Ο ανθρώπινος βίος τείνει στην ευδαιμονία.

18. Ποια είναι η ευεργετική επίδραση της φιλοσοφίας στην καθημερινή ζωή;

Η ενασχόληση με τη φιλοσοφία καθιστά τον άνθρωπο ικανό να ελέγχει και να κατευθύνει το σώμα του και τις αντίστοιχες δραστηριότητές του με τον σωστό τρόπο. Έτσι, θα έχει διπλό όφελος:

- ✓ Στη δημόσια ζωή θα ενεργεί ως πολίτης με ορθό τρόπο και
- ✓ στον ιδιωτικό βίο θα ενεργεί με ωφέλιμο τρόπο

Επίσης, ο φιλόσοφος τονίζει στη δεύτερη παράγραφο πως υπάρχουν πολλών ειδών πεδία γνώσης. Υπάρχουν οι καθοδηγητικές – ηγεμονικότερες επιστήμες, που είναι ανώτερες από τις άλλες και αποσκοπούν σε ένα αγαθό. Αυτές καθοδηγούν τις βοηθητικές (υπηρετούσαι) επιστήμες. Χάρη στη φιλοσοφία που είναι ανώτερη από τις τέχνες και τις επιστήμες ο άνθρωπος υποτάσσει όλες τις επιμέρους γνώσεις σε μία κεντρική καθοδήγηση, για να συγκλίνουν όλες στην ευδαιμονία.

Αυτή η θέση του συνδέεται με την άποψή του ότι στον πυρήνα της ανθρώπινης φύσης βρίσκεται ο ορθός λόγος. Η ενασχόληση με τη φιλοσοφία οπλίζει τον άνθρωπο με ορθοκρισία, χρησιμοποιεί αποτελεσματικά τον ορθό λόγο και συλλαμβάνει ολοκληρωμένα το αγαθόν, που είναι ο απώτατος σκοπός του ανθρώπινου βίου.

19. Υφολογικά στοιχεία:

- ✓ Χρήση υποθετικού λόγου που δείχνει νηφαλιότητα, μετριοπάθεια και απουσία δογματισμού
- ✓ Δύο επαγωγικοί συλλογισμοί
- ✓ Οριστική έγκλιση που υπογραμμίζει τη βεβαιότητα του φιλοσόφου
- ✓ Χρήση παραδειγμάτων

Επίκουρος, Επιστολή στον Μενοικέα, 122

- Ο Επίκουρος προτρέπει τον Μενοικέα να ασκήσει τη φιλοσοφία
- Στην πραγματικότητα, η επιστολή είναι μια ανοιχτή πρόσκληση σε όλους τους ανθρώπους. Ο Κήπος του Επίκουρου ήταν ανοιχτός σε Αθηναίους, Έλληνες γενικότερα, γυναίκες, δούλους, φτωχούς, αμόρφωτους
- Η φιλοσοφία είναι για τον Επίκουρο τρόπος ζωής (ars vivendi) και όχι θεωρητική γνώση
- Ο Επίκουρος δεν πιστεύει ούτε στην προϋπαρξη της ψυχής ούτε στη μεταθανάτια ζωή

1. Με ποιες εγκλίσεις ξεκινά την επιστολή του ο Επίκουρος και γιατί; Τι χαρακτήρα προσδίδουν αυτές στην επιστολή του;

Το κείμενο αρχίζει με δύο κύριες προτάσεις επιθυμίας εκφερόμενες με προτρεπτικές **προστακτικές** “Μήτε μελλέτω, μήτε κοπιάτω”. Συνδέονται παρατακτικά μεταξύ τους με τους συνδέσμους μήτε – μήτε. Μαζί με τις φράσεις **φιλοσοφητέον** και **Μελετᾶν οὖν χρῆ** φαίνεται ο δεοντολογικός χαρακτήρας του λόγου. Το ύφος γίνεται **προτρεπτικό**, το οποίο αρμόζει σε έναν προτρεπτικό λόγο με διδακτικό χαρακτήρα, όπως είναι η συγκεκριμένη επιστολή.

Οι προτροπές αυτές δείχνουν ότι η βούληση είναι η κινητήριος δύναμη των ενεργειών του ανθρώπου. Ο άνθρωπος είναι ελεύθερος να επιλέξει τον τρόπο ζωής του. Από αυτόν εξαρτάται η ευτυχία του. Άρα, με τις προστακτικές ο άνθρωπος καλείται να αναλάβει την ευθύνη για τις πράξεις του και να λάβει αποφάσεις.

2. Ποιοι είναι οι αποδέκτες των προτροπών; Τι δείχνουν αυτές για τον χαρακτήρα της φιλοσοφίας;

Οι προτροπές για ενασχόληση με τη φιλοσοφία απευθύνονται στους ανθρώπους κάθε ηλικίας, νέους και γέρους. Αποδέκτες είναι όλοι οι άνθρωποι, άνδρες, γυναίκες, ελεύθεροι, δούλοι, πλούσιοι, φτωχοί, μορφωμένοι και αμόρφωτοι. Επομένως, η φιλοσοφία για τον Επίκουρο δεν έχει ελιτίστικο χαρακτήρα. Είναι για όλους τους ανθρώπους.

3. Με τι είναι συνυφασμένη η φιλοσοφία για τον Επίκουρο και ποιος είναι ο σκοπός της (φάκελος υλικού);

Η φιλοσοφία είναι συνυφασμένη με τη μελέτη των φυσικών φαινομένων (φυσιολογία) και την άσκησή της στον ευρύτερο χώρο μιας κοινότητας φίλων (συμφιλοσοφειν). Ο σκοπός της είναι διπλός:

- Θεραπευτικός: Η φιλοσοφία κατά τον Επίκουρο λειτουργεί ιαματικά. Απαλλάσσει τον άνθρωπο από τον φόβο για τη φύση, τους Θεούς, τον θάνατο και τον πόνο. Τον θεραπεύει από τα βίαια συναισθήματα που τον απομακρύνουν από την ευτυχία. Άρα, η φιλοσοφία μεριμνά για την ψυχική υγεία του ανθρώπου.
- Διδακτικός: Μαθαίνει τον άνθρωπο να βρίσκει τα όρια του πόνου και της ηδονής. Γενικά, η φιλοσοφία είναι τρόπος ζωής.

Φιλοσοφία > απαλλαγή από φόβους > ηδονή + γαλήνη > ευδαιμονία

Ηδονή = διαρκής ψυχική διάθεση (όχι στιγμιαία απόλαυση)

4. Ο Επίκουρος προτρέπει τους ανθρώπους όλους να ασχολούνται με τη φιλοσοφία. Πώς τη στηρίζει την προτροπή του αυτή;

Ο Επίκουρος στηρίζει την προτροπή του αυτή με συμμετρικές αιτιολογήσεις για τους νέους και τους ηλικιωμένους, αναιρώντας με διαλογικό ύφος υποθετικές αντιρρήσεις των μέν και των δέ.
οὔτε γὰρ ἄωρος οὐδείς ἐστὶν οὔτε πάρωρος πρὸς τὸ κατὰ ψυχὴν ὑγιαῖνον.

5. Ποιο είναι το 1ο επιχείρημα του Επίκουρου;

Για τη φιλοσοφία δεν υπάρχει κατάλληλη χρονική περίοδος. Η φιλοσοφία εγγυάται την ψυχική υγεία. Η ψυχική υγεία αφορά τους πάντες.

Ποτέ δεν είναι ούτε πολύ νωρίς ούτε πολύ αργά, για να ασχοληθεί κάποιος με τη φιλοσοφία και να φροντίσει για την ψυχική του υγεία. Οι νέοι δεν πρέπει να θεωρούν τον εαυτό τους ανώριμο και οι γέροι υπερώριμο για τη φιλοσοφία. Το ζητούμενο της πνευματικής και ψυχικής υγείας δε γνωρίζει ὥραν, (= κατάλληλη χρονική στιγμή). Τα επίθετα άωρος και πάρωρος, που είναι αντίθετα και ετυμολογικά συγγενή δίνουν έμφαση σε αυτό.

ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ

Προκείμενη 1^η: Η ψυχική και πνευματική υγεία αφορά όλους τους ανθρώπους.

Προκείμενη 2^η (εννοούμενη): Η φιλοσοφία διασφαλίζει την ψυχική και πνευματική υγεία.

Συμπέρασμα: Κάθε άνθρωπος επιβάλλεται να φιλοσοφεί.

6. Με ποιον μοιάζει εκείνος που υποστηρίζει είτε ότι δεν έφτασε η κατάλληλη στιγμή ή ότι αυτή πέρασε για τη φιλοσοφία;

Ο Επίκουρος εισάγει στον λόγο του μία αναλογία. Ο άνθρωπος που θα υποστηρίξει αυτή τη θέση μοιάζει με εκείνον που πιστεύει ότι η ευδαιμονία δεν είναι εφικτή σε κάθε χρονική περίοδο της ζωής του ανθρώπου.

7. Ποιος είναι ο τελικός σκοπός της ανθρώπινης ζωής για τους φιλοσόφους;

Ο άνθρωπος οφείλει να επιδιώκει στη ζωή του την ευτυχία. Η **ευδαιμονία είναι ο τελικός σκοπός της ανθρώπινης ζωής**. Όμως, κάθε φιλόσοφος και κάθε φιλοσοφική σχολή δίνουν διαφορετικό περιεχόμενο στην έννοια. Για τον Επίκουρο η **ευδαιμονία**:

- Είναι ιδανικό εφικτό σε όλους τους ανθρώπους ανεξαρτήτως φυλετικής καταγωγής, φύλου, ηλικίας, κοινωνικής θέσης και οικονομικής κατάστασης.
- Είναι θέμα προσωπικό. Κάθε άνθρωπος μπορεί να οικοδομήσει τη δική του προσωπική ευτυχία **ανεξάρτητα από τις εξωτερικές συνθήκες**.
- Συνδέεται με τον φιλοσοφικό στοχασμό.
- Ο ευδαίμων βρίσκεται σε κατάσταση απόλυτης ανεξαρτησίας από καθετί που διαταράσσει την **ψυχική του ηρεμία**. Αυτή η ηρεμία επιτυγχάνεται με μακροχρόνια άσκηση.

8. Ποιους λόγους θα μπορούσαν να επικαλεστούν οι νέοι και οι γέροντες, για να δικαιολογήσουν την απροθυμία τους να ασχοληθούν με τη φιλοσοφία;

Οι νέοι θα μπορούσαν να υποστηρίξουν ότι είναι πολύ νωρίς για μία τέτοια σοβαρή δραστηριότητα. Προς το παρόν υπάρχουν άλλες ανάγκες και προτεραιότητες. Η φιλοσοφία είναι δραστηριότητα για την ώριμη ηλικία.

Οι γέροντες θα μπορούσαν να υποστηρίξουν ότι είναι αργά για τη φιλοσοφία. Είναι περιττό να ασχολούνται με αυτή, αφού δεν υπάρχει πλέον αρκετός χρόνος και δεν μπορεί να βελτιώσει την ποιότητα ζωής τους. Η φιλοσοφία είναι για όσους βρίσκονται σε σωματική και πνευματική ακμή.

9. Κάτω από ποιες συνθήκες διαμορφώνει ο Επίκουρος την άποψή του για τη φιλοσοφία;

Η εποχή στην οποία ζει και διαμορφώνει ο Επίκουρος τις θέσεις του τον επηρεάζει ιδιαίτερα. Η Αθήνα είναι πλέον ανίσχυρη και έρμαιο στις διαθέσεις των επιγόνων του Μ. Αλεξάνδρου. **Η πόλη – κράτος έχει καταρρεύσει.** Σε αυτό το περιβάλλον ο άνθρωπος νιώθει ανασφάλεια και βρίσκεται σε σύγχυση. Σε αυτόν τον άνθρωπο απευθύνεται ο Επίκουρος, ο οποίος προσπαθεί να τον καθοδηγήσει. Άρα, ανταποκρίνεται στην ανάγκη των ανθρώπων εκείνη την εποχή να βρουν ψυχική γαλήνη και δύναμη, για να αντιμετωπίσουν την αβεβαιότητα των εξωτερικών περιστάσεων. Η φιλοσοφία είναι σύντροφος και πολύτιμος βοηθός του ανθρώπου. Εγγυάται την εσωτερική του σταθερότητα, την ψυχική του ισορροπία και την ευφροσύνη του, τον παρηγορεί στη συχνά χαώδη ζωή του.

Φιλοσοφία > ψυχική ισορροπία, ευφροσύνη, παρηγοριά

10. Ποια σχήματα λόγου χρησιμοποιεί και τι προσδίδουν στον λόγο του;

Αντιθέσεις:

- τῷ μὲν - τῷ δὲ
- γηράσκων - νεάζει
- Των γεγονότων – των μελλόντων
- Παρούσης - ἀπούσης
- Νέος – παλαιός

Χιαστό:

καὶ νέω καὶ γέροντι – τῷ μὲν ... τῷ δὲ

Οξύμωρα:

- Γηράσκων νεάζει
- Νέος ἄμα καὶ παλαιός

Γενικά τα σχήματα λόγου προσδίδουν στο ύφος **κομπόγητα** και **χάρη**. Ιδίως οι αντιθέσεις υπογραμμίζουν τον συγκερασμό των ιδιοτήτων της νεότητας και της ώριμης ηλικίας, που προσφέρει η ενασχόληση με τη φιλοσοφία.

Προσέξτε τις δύο δευτερεύουσες τελικές προτάσεις, τη συμμετρία στις συντακτικές δομές με τους δύο εμπρόθετους της αιτίας (διά την χάριν των γεγονότων – διά την αφοβίαν των μελλόντων).

11. Ποια είναι η προσφορά της φιλοσοφίας στους γέροντες;

Καθώς γερνάει ο άνθρωπος διατηρείται νέος στο πνεύμα και την ψυχή. **Ανανεώνεται ψυχικά και πνευματικά**, καθώς θυμάται τα ευχάριστα γεγονότα του παρελθόντος και είναι ευγνώμων που τα έχει γευτεί. Η μνήμη της βιωμένης ευτυχίας και οι ευχάριστες αναμνήσεις ανακαλούνται με ευγνωμοσύνη και γίνονται όχημα της παρούσας ευτυχίας. Βεβαιώνουν ότι η ζωή δεν πέρασε μάταια.

επικούρεια αντίληψη

ο άνθρωπος πρέπει να ευγνωμονεί για όσα του έχει
προσφέρει η ζωή του

Για τον Επίκουρο οι ψυχικές ηδονές εγγράφονται στην ψυχή του ανθρώπου και είναι παρούσες στην ψυχή για μεγάλο χρονικό διάστημα μέσω της μνήμης. Τις ξαναζει στη γεροντική ηλικία μέσω της μνήμης.

Γέροι > ευγνωμοσύνη στη ζωή

12. Ποια είναι η προσφορά της φιλοσοφίας στους νέους;

Ο νέος με τον φιλοσοφικό στοχασμό καθίσταται ώριμος ψυχικά και πνευματικά, καθώς **υπερνικά τους φόβους του για το μέλλον**. Η σκέψη του ωριμάζει και είναι σε θέση να επεξεργαστεί πολλές μελλοντικές καταστάσεις. Μετριάζεται η αβεβαιότητά του για όσα πρόκειται να συμβούν στο μέλλον που προκαλεί φόβο στην ψυχή του.

Το οξύμωρο σχήμα «τῷ δὲ ὅπως νέος ἅμα καὶ παλαιὸς ἦ» υπογραμμίζει ότι η φιλοσοφία **συμβάλλει στην αναίρεση / υπέρβαση των ηλικιακών και άλλων διαφοροποιήσεων** ανάμεσα στους ανθρώπους, οι οποίες είναι τελικά ασήμαντες. Ο φιλοσοφικός στοχασμός γεφυρώνει τη νεότητα με τα γηρατειά, συνδυάζοντας την πνευματική ακμή της νεότητας με την ωριμότητα των γηρατειών.

Νέοι > αφοβία για τα μελλοντικά δεινά

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΤΑΣΗ ΖΩΗΣ

Ευγνωμοσύνη για τη ζωή + αφοβία για τα μελλοντικά δεινά ή τον θάνατο

13. Τι είναι η ηδονή για τον Επίκουρο;

Η ηδονή δεν είναι η στιγμιαία απόλαυση αλλά μια διαρκής ψυχική διάθεση. Οι άνθρωποι, σύμφωνα με τον Επίκουρο, έχουμε πολλές και πολύπλοκες επιθυμίες που είναι αδύνατο να ικανοποιηθούν. Αυτό μας προκαλεί θλίψη, ταραχή και πόνο. Αν, όμως, περιοριστούμε στην ικανοποίηση των αναγκαίων, εκείνων που θα μας εξασφαλίσουν απουσία πόνου και ταραχής, θα γίνουμε ευτυχισμένοι. Κάτι αντίστοιχο συμβαίνει και με τις ηδονές. Σημασία έχουν οι πιο μόνιμες από αυτές, είτε αφορούν το σώμα είτε την ψυχή (καταστηματικά ηδοναί). Οι καταστηματικές ηδονές προκύπτουν από τη σταθερή ικανοποίηση των αναγκαίων επιθυμιών.

Ικανοποίηση αναγκαίων επιθυμιών > απουσία πόνου > καταστηματικές ηδονές > ευδαιμονία

14. Ποιο είναι το δεύτερο επιχείρημα;

Προκείμενη 1^η : Οι ηλικιωμένοι θα θυμούνται όσες ωραίες στιγμές έχουν γευτεί σε έναν φιλοσοφημένο βίο, θα νιώθουν ευγνώμονες για τη ζωή και έτσι θα διατηρήσουν τη νεότητά τους.

Προκείμενη 2^η: Οι νέοι θα αισθάνονται βεβαιότητα, γιατί η φιλοσοφία θα τους οπλίζει με αφοβία απέναντι στα μελλοντικά δεινά.

Προκείμενη 3^η: Η ευγνωμοσύνη και η αφοβία για τη ζωή και τα μελλούμενα συνιστούν φιλοσοφική στάση ζωής (εννοούμενη προκείμενη)

Συμπέρασμα: Επιβάλλεται να φιλοσοφεί κάθε άνθρωπος ανεξαρτήτως ηλικίας.

15. Ποιο είναι το τελικό συμπέρασμα της παραγράφου;

Μελετᾷν οὖν χρὴ τὰ
ποιοῦντα τὴν εὐδαιμονίαν

Ο συμπερασματικός σύνδεσμός της δείχνει ότι πρόκειται για κατακλείδα. Ο προτρεπτικός και διδακτικός τόνος είναι φανερός. Ο Επίκουρος συμβουλεύει τον άνθρωπο να μελετά διαρκώς τις αρχές της επικούρειας φιλοσοφίας και αναλόγως να διαμορφώνει τη ζωή του. Συνδέει τη φιλοσοφία με την ευτυχισμένη και πλήρη ζωή. Η ευδαιμονία είναι ο απώτατος ανθρώπινος στόχος, διότι είναι το ολιστικό κριτήριο για την ανθρώπινη ζωή. Άλλωστε, μελετώ σημαίνει φροντίζω για κάτι και μελέτη σημαίνει φροντίδα, άσκηση.

Φιλοσοφία > ευδαιμονία

16. Ποιος είναι ο χαρακτήρας και ο ρόλος της φιλοσοφίας για τον Επίκουρο;

Η φιλοσοφία έχει σκοπό να αντιμετωπίσει τα πρακτικά προβλήματα της ζωής του ανθρώπου και να υπηρετήσει την ευτυχισμένη ζωή. Είναι ο πιο σύντομος και ασφαλής δρόμος για την ευδαιμονία. Για τον Επίκουρο δεν είναι απλώς η θεωρητική αναζήτηση, αλλά **η πράξη που οδηγεί στην ευδαιμονία**. Είναι υπηρετική της ζωής, **ars vivendi**. Είναι πρόταση τρόπου ζωής. Δεν είναι απλώς μία μέθοδος. Είναι ο δρόμος και το τέρμα ζωής. Είναι στάση ζωής.

Άρα, διακρίνεται η ανθρωποκεντρική θεώρηση των πραγμάτων στην επικούρεια φιλοσοφία. Η φιλοσοφία δεν υπηρετεί την ίδια τη φιλοσοφία, αλλά φέρνει στον άνθρωπο την ηρεμία και τη γαλήνη, που είναι το αληθινό νόημα της ζωής και οδηγούν στην ευδαιμονία.

17. Πώς διαφοροποιείται η επικούρεια φιλοσοφία από τη φιλοσοφία του Πλάτωνα και του Αριστοτέλη;

Για τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη το βασικό στοιχείο της ευδαιμονίας είναι η αρετή. Η ευδαιμονία – έλεγε ο Αριστοτέλης – είναι ενέργεια της ψυχής με τους κανόνες της τέλει αρετής (= η ευδαιμονία συνδέεται με την ηθική πράξη).

Το άτομο δεν επιδιώκει την ευδαιμονία αυστηρά και μόνο για τον εαυτό του αλλά **χάρη της πολιτικής κοινότητας**. Για τον Πλάτωνα, μάλιστα, η φιλοσοφία είναι το επιστέγασμα μιας μακρόχρονης παιδευτικής προσπάθειας, που απευθύνεται στους λίγους και εκλεκτούς, που θα αναλάβουν διοικητικά καθήκοντα.

Για τον **Επίκουρο** η **ηδονή** είναι το κεντρικό περιεχόμενο της ευδαιμονίας. Συνδέει την ανθρώπινη ευτυχία με την εξάλειψη κάθε πόνου και φόβου. Ιδανικό της ζωής είναι η ψυχική γαλήνη. Ο Επίκουρος δε συναρτά την ευδαιμονία με την ηθική τελειότητα ούτε συνδέει την ατομική με τη συλλογική ευτυχία. Στο κέντρο του ενδιαφέροντός του είναι το άτομο και η καθημερινότητά του. Η φιλοσοφία είναι στάση ζωής που μπορούν όλοι να υιοθετήσουν.

18. Σε ποιο σημείο της παραγράφου εγκωμιάζει ο Επίκουρος την ευδαιμονία; Τι εξασφαλίζει η παρουσία της;

Η ευδαιμονία είναι ο απώτατος ανθρώπινος στόχος. Η παρουσία της εξασφαλίζει τα πάντα. Η απουσία της ωθεί τον άνθρωπο να κάνει τα πάντα, ώστε να την αποκτήσει. Οι δύο δευτερεύουσες υποθετικές προτάσεις που συνδέονται αντιθετικά δημιουργούν υποθετικό λόγο του πραγματικού.

«εἴπερ παρούσης μὲν αὐτῆς πάντα ἔχομεν, ἀπούσης δὲ πάντα πράττομεν εἰς τὸ ταύτην ἔχειν.»

Επομένως, εκφράζουν αντικειμενική προϋπόθεση και είναι περίπου ισοδύναμες με τις αιτιολογικές.